

BT Innsikt er en blogg hvor forskere selv publiserer artikler om egen forskning og aktuelle temaer

Spøkelseshistorien om Dr. Blodig Diaré

✂ **Publisert:** 2016-05-25 22:43 **Sist oppdatert:** 2016-05-25 23:21

FORFATTER:

Ole Bjørn
Rekdal

Slumsete akademikere kan være livsfarlige, men det kommer også mye fornøylig fra forskere som ikke er spesielt opptatt av å kvalitetssikre kunnskapen de formidler.

I 1938 publiserte Clifford Dobell en oppsiktsvekkende nekrolog i det vitenskapelige tidsskriftet *Parasitology*. Den handlet om den tsjekkiske forskeren O. Uplavici, kjent for den viktige oppdagelsen at amøben *entamoeba histolytica* kan overføres fra mennesker til et av våre kjæreste husdyr, nemlig katt.

Etter sin død har Uplavici blitt berømt for noe helt annet. Hans navn er nå uløselig knyttet til en bestemt type slumsete akademisk kildebruk. Uplavicis vei til berømmelse er

et glimrende eksempel på hvordan det kan gå når akademikere i flokk og følge henviser direkte til kilder de ikke har oppsøkt selv.

Uplavicis regelrett fantastiske akademiske karriere strakte seg fra 1887 til 1938, og ble avsluttet kort og brutalt med den nevnte nekrologen. Der dukket det opp en forbløffende opplysning: O. Uplavici har aldri eksistert. Eller mer presist: Uplavici var et akademisk spøkelse.

En drepende nekrolog

Oppdagelsen av at amøber kan overføres fra menneske til katt ble gjort av en tsjekker med et helt annet navn, nemlig Jaroslav Hlava. Han beskrev sine eksperimenter i 1887 i en publikasjon med tittelen «O uplavici». Oversatt fra tsjekkisk blir dette «Om dysenteri», eller «Om blodig diaré» for å bruke et mer folkelig begrep på det Hlava studerte.

Den første forskeren som siterte Hlavas artikkel gikk dessverre i surr med hva som var tittel og hva som var forfatter. Dette er en glipp som kanskje kan skje oss alle fra tid til annen, spesielt når vi har det travelt og det attpåtil er snakk om eksotiske navn og originalpublikasjoner på språk vi selv ikke behersker. Det spektakulære i dette tilfellet er imidlertid at det tok over et halvt århundre før noen klarte å korrigere feilen på en måte som kunne stanse snøballen som begynte å rulle i 1887.

I mellomtiden fikk O. Uplavici en strålende akademisk karriere med massevis av siteringer, på tross av at han slett ikke eksisterte. Han fikk en dokortittel rundt 1910 – uvisst på hvilket vis – og ble deretter ofte omtalt som «Dr. Uplavici», eller «Dr. Blodig Diaré» på godt norsk. Det finnes til og med en amøbeforsker som påstod å ha korrespondert personlig med denne Uplavici.

Clifford Dobells nekrolog om Dr. O. Uplavici ble ikke skrevet for å hedre en død person, men for å ta livet av en 51 år gammel mann som aldri har levd.

Gapestokk med bivirkninger

I 2005 måtte *Tidsskrift for Den norske legeförening* for første gang trekke tilbake en artikkel på grunn av plagiat. Det spesielle i dette tilfellet var ikke bare at plagiatet var særdeles klønete utført, men at artikkelen det gjaldt hadde elleve (!) meget høyt utdannede forfattere. *Tidsskrift for Den norske legeförening* valgte i denne saken å gjøre noe som etter hvert har blitt vanlig i digitale utgaver av vitenskapelige tidsskrift. De lot hele artikkelen – med fullt navn på forfatterne – bli liggende åpent tilgjengelig på sine nettsider, men klart merket med rød skrift at den er trukket tilbake.

<http://tidsskriftet.no/article/1145673>

Forfatterne som begikk plagiatet (eller som misbrukte sine roller som medforfattere) ble altså stilt ut i en form for elektronisk gapestokk, og der har de nå stått på rekke og rad til allmenn beskuelse i 11 år. Dette er naturligvis en sanksjon som kan tjene til skrekk og advarsel overfor akademikere som plagierer eller som jukser på andre måter. Men kan denne reaksjonsformen ha andre, og utilsiktede konsekvenser?

Spøkelseskunnskap

Det hender at artikler som er trukket tilbake fortsatt siteres eller brukes på andre måter, uansett hvor godt de er merket med røde bokstaver og andre typer advarsler. Andrew Wakefields artikkel i *The Lancet* (1998) om en forbindelse mellom MMR-vaksine og autisme er et eksempel på at dette kan ha regelrett livsfarlige konsekvenser.

RETRACTED: Ileal-lymphoid-nodular hyperplasia, non-specific colitis, and pervasive developmental disorder in children

Dr AJ Wakefield, FRCS, SH Murch, MB, A Anthony, MB, J Linnell, PhD, DM Casson, MRCP, M Malik, MRCP, M Berelowitz, FRCPsych, AP Dhillon, MRCPsych, MA Thomson, FRCP, P Harvey, FRCP, A Valentine, FRCP, SE Davies, MRCPsych, JA Walker-Smith, FRCP

RETRACTED

DOI: [http://dx.doi.org/10.1016/S0140-6736\(97\)11096-0](http://dx.doi.org/10.1016/S0140-6736(97)11096-0)

[Article Info](#)

Wakefields forskning er for lengst avslørt som en flora av former for fusk og fanteri, men selv om artikkelen var trukket tilbake ble den i 2012 med stor (men kortvarig) suksess brukt som avgjørende bevis i det italienske rettsapparatet. Langt mer alvorlig er det at Wakefields artikkel, og hysteriet den skapte, fortsetter å påvirke foreldre til ikke å vaksinere sine barn mot sykdommer som kan ha dødelige utfall.

Et norsk akademisk spøkelse

Språkbarrierer og vanskelig tilgjengelighet til originalutgaven av Jaroslav Hlavas publikasjon var viktige faktorer bak Dr. O. Uplavici's karriere som akademisk spøkelse fra 1887 til 1938. I en digital tidsalder, med formidable databaser og verktøy som *Google Translate*, er slike hindre blitt langt mer overkommelige. Men de samme elektroniske hjelpemidlene kan faktisk skape lignende, og kanskje vel så morsomme fenomener.

Den nevnte artikkelen i *Tidsskrift for Den norske legeforening* er også blitt brukt og sitert av andre, på tross av den formelle tilbaketrekkingen og de røde bokstavene. Jeg snublet nylig over en kroatisk avhandling som hadde følgende oppføring i litteraturlista (s. 95, min gulfarge):

36. Shams PN, Plant GT. Optic neuritis: a review. *Int MS J.* 2009;16(3):82-9
37. **Tilbake T.** Optikusnevritt – diagnose, behandling og oppfølging. Se *Tidsskr Nor Lægeforen* 2005;125:425-8
38. Chu ER. Optic neuritis. More than a loss of vision. *Australian Family Physician.* 2009;38(10):789-93

Fortellinger om spøkelser som «Dr. O. Uplavici» og «T. Tilbake» har kanskje en viss underholdningsverdi, men de er mest av alt nyttige som påminnelser om at det kan være lurt å sjekke kildene sine, spesielt hvis man er akademiker av et eller annet slag. Og når det kommer rød skrift opp på skjermen er det i våre dager ekstra god grunn til å være forsiktig med hva vi plukker med oss og bringer videre.

Kilde: Dobell, C. (1938). Dr O. Uplavici (1887-1938). *Parasitology*, 239 (2), 239-241.

Illustrasjonsfoto: Jaroslav Hlava (1855-1924), Wikimedia Commons